MANUSCRISE PUBLICATE POSTUM

„MOȘ POPA"

I

À mon ami D. B.

. . . .

Enigmaticul bătrîn despre care ți-am vorbit în treacăt la Lausanne și asupra căruia tu-mi ceri cu stăruință să reviu mai pe larg, nu e, poate, tipul potrivit gustului literar de astăzi.

Rousseau spune în *Confesiunile* sale că cititorul nu va găsi demn de luare aminte, tot ce-l interesează pe dînsul ; că multe icoane din trecut, scumpe lui, vor părea lipsite de sens lectorului, dar că aceasta nu-l va împiedica să retrăiască clipele de altădată cu toată mișcătoarea lor întindere, căci autorul scrie pentru propria-i mulțumire, nu pentru lector.

Observația asta a lui Rousseau *e adevărată,* ori de cîte ori e vorba de un fapt din viață pe care tu vrei să-l redai, așa cum l-ai văzut cu ochii tăi, cu temperamentul tău, și nu cu ochii și temperamentul altora. Cu alte cuvinte, cînd vrei să te abții de la orice intrigă, orice împodobire ; să descrii numai *adevărul.*

Or, crezi tu că a făcut vreun scriitor așa ceva pînă în zilele noastre ? Și mai crezi să o asemenea descripție se poate numi „literatură" ?... E viața, literatură ? Paul Bourget a răspuns : *„nu",* în procesul doamnei Caillaux, cînd apărătorul acesteia și-a îngăduit să atragă martorului luarea aminte că „principiile sale de la bara martorilor sunt în contrazicere cu cele expuse în ultimul său roman psihologic, *Démon du Midi".*

„Viața nu e literatură“ ! a declarat autorul *Discipolului.* Dar atunci nici „literatura nu e viață“, căci dacă între două oglinzi nu se reflectează același adevăr, două adevăruri nu pot să existe. Totuși, lumea se prăpădește după ceea ce vede în oglinda cea falsă, disprețuind pe cea adevărată... Cauza ? Se știe : omul caută „emoțiuni“, deosebitul, extraordinarul ; iar poporul iubește extravagantul, supranaturalul.

Iată de ce mă întreb adesea : „Să spun și eu un cuvînt, ori mai bine să tac“ ? Dar ce să spun ? Basme ? Căci eu n-am întîlnit în viață ceea ce pretind literații ; iar dacă am întîlnit, totuși, ceva deosebit, apoi aceasta e ceva prea omenesc pentru a fi numit *literatură...*

. . . .

Era în primăvara anului 1914, la Brăila, cea mai tristă epocă din cîte am trăit pînă azi. La 5 martie, îmi venise la Paris știrea morții lui Ștefan Gheorghiu, survenită în „sanatoriul de tuberculoși“ de la Filaret și pierderea acestui om mă dezgustase de „mișcare“. Se stinsese singura figură impunătoare cu care ne puteam și noi mîndri, singurul revoluționar „nedisciplinat“ din turma „social-democrată“, așa-zisă „cu zgardă“, dușmanul „cotizațiilor“ trimise la termen și al „registrelor ținute în regulă“, spaima „brigăzii a 3-a de Siguranță“, omul care răsărea în mijlocul greviștilor tocmai cînd intrările erau mai bine păzite de agenții lui Panaitescu, tocmai cînd flămînzii se priveau mai descurajați, tocmai cînd totul părea pierdut !... Statura lui puternică, fața-i vioaie de țigan și părul negru, creț, totdeauna vîlvoi, se distingeau dintr-o mie ; iar cînd apărea la tribună, vocea-i tunătoare, sinceră și cuvîntu-i popular, înțeles de toți, pînă și de cei mai umili, electrizau mulțimea, ridicau moralul și cauza era cîștigată !...

El era singurul care mai călătorea cu „clasa III-a“, din „elita“ mișcării ; care mînca la un loc cu „tovarășii“ brînză cu pîine „stropite cu ceai“ la „Cafeneaua lui Mihalache Berechet“ ; singurul care împărtășea adăpostul modest, patul de scînduri sau chiar rogojina unui tovarăș din fundul vreunei mahalale și poate singurul care trebuia să se

aştepte ca după „întrunire" să fie „întors la vatră" între două baionete!

„Eu iau bilet numai de dus, căci cu întorsul se însărcinează domnul Brătianu!" spunea el adesea, în hazul ascultătorilor.

Omul acesta putea fi scăpat de la moarte, dar „elita" care găsea mii de franci pentru toate „campaniile electorale" zadarnice, n-a voit să facă nimic pentru el. Şi s-a stins ca un martir.

Moartea lui mi-a răsturnat toate iluziile mele asupra idealismului oamenilor şi de-atunci eu nu mai văd în „mişcările" socialiste acea frăţie, acea dezinteresare şi contopire a sufletelor, cum credeam înainte. „Idealul e totul, oamenii sunt nimic", spun aceşti „idealişti", ca şi cum ar fi vorba de-o societate ideală de elefanţi, nu de una omenească.

Dezamăgit, am părăsit Parisul în lacrămi. Plîngeam pe stradă, plîngeam în „metro" şi am plîns întruna pînă la mormîntu-i, la Ploieşti. Dar să nu crezi că plîngeam pe ascunselea sau cu vreo stinghereală de ochii lumii; ca şi cum aş fi trecut printr-o pădure, lăsam să curgă liber şiroaie de lacrimi calde, prinos de dragoste aceluia care fusese numai inimă, inimă revoluţionară, deschisă, dezinteresată, devotată pînă la sacrificiu!...

În ţară, „posteritatea recunoscătoare" se întrecea în a-i tipări chipul pe cărţi poştale, a-l da cu capul de nori şi a lansa subscripţii pentru ridicarea unui bust la Ploieşti şi la Brăila, unde el muncise mai mult. Ceea ce m-a întristat mai ales din tot acest tapaj de recunoştinţă postumă, e că şampion al ei se făcuse tocmai prietenul meu cel mai bun, Al. C.[1] După ce că n-a voit să pună toată influenţa lui în joc, ca să strîngă bani să-i scape viaţa, aşa cum ne înţelesesem cînd l-am luat pe Ştefan cu mine în Egipt, în 1912, el găsise acum destulă energie ca să strîngă bani pentru pictori, sculptori şi tipografi. El îmi cere să scriu „ceva asupra lui Gheorghiu pentru ziarul nostru", eu îi spun ce gîndesc despre el, tapajul lui şi idealismul negustoresc al mişcării. O răceală intervine şi încetez de-a mai trimete şi ce bruma trimeteam, din

[1] Alecu Constantinescu (n. e.).

Marți în Paște, la ziar. În schimb, profit de prilejul „comemorării“ unui an de la moartea marelui prieten și-mi vărs tot veninul pe șase pagini din *Tribuna transporturilor*, organ al muncitorimii brăilene, întemeiat de Ștefan. Al. C. profită de „inaugurarea“ bustului la Ploiești, cîteva săptămîni mai apoi, și declară că *„noi trebuie să vedem un mijloc bun de propagandă socialistă chiar în moartea unui revoluționar, căci nu suntem doctori să-i scăpăm viața !...“* Atîta lipsă de bun simț chiar și la omul cel mai instruit, cel mai subtil și mai prietenos din mișcare, m-a exasperat, și dacă n-am devenit încă un „urs“, e că pasiunea mea pentru prietenie e prea nesecată.

. . . .

Cu această stare sufletească am cunoscut pe Moș Popa ! După cîte îmi povesteau hamalii din port asupra acestui bătrîn ciudat — înțelept, cu apucături de sihastru — el era singurul om a cărui apropiere mi-ar fi putut face mult bine, de-a cărui tovărășie aveam chiar nevoie în lungile mele ceasuri de frămîntare. Căci de la întoarcere, nu mai căutam pe nici unul dintre cunoscuții mei și făceam așa ca nici ei să nu mă găsească decît foarte rar.

Scrisorile lui Ștefan erau singura mea petrecere ; seara dădeam ocol orașului.

Bătrînul auzise și el de mine ; mă văzuse chiar. Dar el nu căuta niciodată pe nimeni.

Mă hotărîi să-l caut.

Timp de cîteva zile de-a rîndul am colindat portul de la un capăt la altul, din Docuri la fabrica lui Violatos. Nu l-am putut găsi. Miile de hamali, al căror „secretar“ fusesem, cu care trăisem zile de restriște și dădusem lupte crîncene alături de Ștefan întru dărîmarea tiraniei „vătășești“, mă cunoșteau, îmi ghiceau durerea și mă întîmpinau cu simpatie pe tot parcursul cheiului, prin vapoare, prin șlepuri, prin vagoane și prin magazii.

— N-ați zărit pe moș Popa ? întrebam pîlcurile de oameni, lucrînd în cămăși, cu fețe asudate și arse de soare.

Toți răspundeau la fel :

— Pe bătrîn îl găsești greu... Nu vine regulat, muncește numai unde-i place și uneori nu dă zile-ntregi prin port... Așa-i el... Nici ceai nu bea numa' la o ceaină-

rie... Uneori îl vezi „la Iancu", altă dată în „Piața Mare"; ba chiar și-n „Carachiu"... Cît de stat cu casa... numa' Dumnezeu i-o fi cunoscînd bîrlogu !

— Dar n-are vreun prieten la care ați putea să mă-ndreptați ?

Oamenii zîmbeau toți, parcă aș fi spus o prostie :

— Prieten ? !... Da, are : un bun pahar cu ceai dimineața și un castravete la prînz !

Apoi rîdeau cu poftă de mutra mea.

— Face ursu prieteni ? exclama cîte unul.

— Eu, mă vezi ? relua un altul ; l-am cunoscut acum treizeci de ani cînd a venit în schele... Purta barbă ca și acuma, da' nu era chel... Era tînăr... De-atunci, cîtă prăpădenie de străinime s-a vînturat p-în port, toată s-a dus ca apa, numa' el nu s-a mișcat, nici măcar pîn-la Galați... Nimeni n-a putut să afle de unde venea, nici cine este... E închis ca un mormînt !... Și doar nu-i om rău... Ferească Sfîntul ! De asta ne-am pune mîna-n foc !... Da' ceva trebuie să aibă ; ce vrei ? păcatele oamenilor sunt mari... Jerpelit, zdrențuros, așa cum îl vezi și azi, așa a fost totdeauna. Pă vremea cînd „Sifciu" ținea cafenea pă bulevar' în „Piața Mare", el era nelipsit seara... și o haită de studenți făcea regulat cerc împrejurul mesei unde își bea ceaiu'... Îl întreba, îl descosea băieții... Paci ! El rămînea tăcut ca peretele, or schimba vorba. Da' cînd îi cerea să le „scrie" ceva, era totdeauna bucuros, mai ales la „socoteli"... era tare în „socoteli".

Ai auzit, poate, că „Sifciu" a lăsat după moarte avere nespusă ; da' „socotelile" era așa de încurcate că moștenitorii să certa de ani întregi la trebunal. Ei, vezi, *el* le-a descurcat !... Ce-a sucit, ce-a învîrtit, numai el știe, da' am auzitără într-o bună zi că s-a-mpăcat moștenitorii... Cînd l-a întrebat cît să-i plătească, el a zîmbit și a arătat porția de ceai de pe masă : *„Uite, porția asta de ceai !"* a zis el... Și nimeni nu l-a putut face să ia un ban !

Omul tăcu, își aprinse o țigare, apoi adăugă, ca pentru el :

— Îi om drept, tare drept... Eu gîndesc că nici nu-i în toată mintea, așa-i de drept ! Și știe o sumedenie de basme, zicători, istorii... da' n-are totdeauna chef de

vorbă. Cînd cu bătălia de la Port-Arthur, cu rușii și japonezii, or cînd se-ntîmpla cîte-o istorie în lumea mare, ne strîngeam roată pă lîngă el să ne „isplice“ din jurnal. Atunci, ai fi zis că vine de acolo !... Uneori, cîte un zevzec dintre-ai noștri îi tăia vorba, da' el nu se supăra, îl lăsa să urle pîn-o osteni.

Nu s-a certat cu nimeni, de cînd îi în port... Da' de-mpăcat, ne-a împăcat de multe ori, mai ales cînd ne încurcam la împărțitu' banilor... Atunci dădeam fuga să-l căutăm, că știam că ce spune el e drept. Nu-i om de minciună, nici de părtinire... Cînd nu știe ceva, spune că nu știe, iar cînd se-ntîmplă să-i cază în spinare un palavragiu, nu-i spune nici o vorbă contra, 'i-n stare să tacă ceasuri întregi...

Uite, vezi, ar trebui să-l găsești, vino mai des... O să-i spunem noi că-l cauți. Cu d-ta ar sta mai mult de vorbă...

Și așa, cu cine mă întrețineam asupra misteriosului filozof, toți aveau aceleași cuvinte, aceeași judecată. Ai fi zis că toată lumea s-a înțeles să mă scoată din fire, căci dacă părăseam cercul muncitorimii și acostam pe cîte cineva din fosta „studențime“ care l-a cunoscut și care azi ocupa slujbe serioase în stat, aceeași părere domina.

Într-o zi, întîlnesc pe un tînăr cu care am făcut clasele primare. Era cu doi ani mai în etate decît mine, el ieșea dintr-a patra, cînd eu intram într-a treia. Făcuse studii frumoase și-l urmărisem ani de-a rîndul urcînd treptele învățăturii, pe cînd eu mă tăvăleam de la un stăpîn la altul. Apoi l-am pierdut din vedere. Acum îi vedeam numele pe un afiș al primăriei, unde era prim-secretar. Era unul dintre cei mai cumsecade băieți din burghezie și privea cu căldură la avîntul mișcării muncitorești. În urmă, el mă instruia de tot ce se vorbește în cercurile „oficiale“ ale Brăilei asupra sindicatelor.

Îl întrebai, după un schimb de cuvinte :

— Ia spune-mi, X, ai cunoscut tu pe un oarecare „moș Popa“ pe cînd erai la liceu ?

El se gîndi o clipă, apoi făcu o față veselă, ca la o amintire plăcută :

— Ei !... ai aflat şi tu de nea Nicolae ?

— Nicolae îl cheamă ?

— Da, Nicolae Dumitrescu, dar colegii lui de muncă i-au zis „moş Popa", din cauza pletelor, bărbii şi a înfăţişării lui de „popă" de treabă. L-am cunoscut în ceainărie la „Sifciu". Ne strîngeam acolo seara de beam ceai şi declamam pe Eminescu şi Coşbuc...

— Bine, îl întrerupsei, ia spune-mi tu, e adevărat că bătrînu-ăsta e un învăţat ?

— Foarte învăţat !... El era mai tare ca oricare dintre noi şi la toate materiile, cu toate că n-am văzut niciodată o carte în mîna lui. El ne rezolva problemele care făceau înconjurul clasei şi rămîneau nerezolvate. La istorie, fie antică, fie medie ori modernă, el cunoştea amănunte pe care nu cred să le fi citit în traducere românească. În geografie, iarăşi, nu te puteai ţine după el. Barem în matematici, cum îţi spun, nici nu ştiu pînă unde-i mergeau cunoştinţele. Preferinţa lui însă era Biblia. Acolo, sunt sigur, nici Vlădica nu-l întrece...

Păcat numai că-i scoteai cu greu vorba din gură. Nu se aprindea niciodată şi răspundea numai la întrebările noastre. Cînd nu-i convenea o întrebare, mai ales din cele indiscrete, o lăsa net fără răspuns. Te privea şi tăcea... Dealtfel numai proştii îl chestionau asupra trecutului său, eu consideram o insultă pentru bătrîn asemenea întrebări, căci îmi închipui că numai un mare zdruncin sufletesc a putut să întunece pe un om atît de luminat şi să-l reducă la halul de cerşetor în care trăieşte...

Ceea ce impune mai ales în înfăţişarea şi cuvîntul lui e lipsa totală de paradă, de afectare şi o blîndeţe nespusă, o bunătate de sfînt. Cred că n-ar fi în stare să facă rău nici unei muşte. Duce o viaţă de ascet şi nimeni nu ştie cine este. Se vede însă că are şcoală oficială, pe care trebuie s-o fi întrerupt brusc, cine ştie din ce motiv. În orice caz, nu-i autodidact decît prin cunoştinţele ce şi-a însuşit în urmă, altfel nu se poate explica cum putea fi atît de familiar cu materii şcolare aride. Ştii, de pildă, că la „limba română" şi la matematici cad studenţii cu duzinile. Ei bine, el ne salva, fără el mulţi ar fi fost „trîntiţi" la examene.

Nu primea niciodată vreo plată în bani. O porție de ceai era tot ce te lăsa să-i plătești. Și erau printre noi băieți din părinți cu stare, care îi datorau mult și-ar fi putut să-l îmbrace din cap pînă-n picioare. Într-o zi, nu știu care secătură s-a apucat și i-a strecurat în buzunarul hainei o piesă de cinci franci. Era o glumă de prost gust. Înțelegi, omu-ăsta n-ar fi putut primi pe ascuns ceea ce nu voia să primească pe față... A doua zi, eram ca de obicei la ceai. El era bine dispus și a mînat discuția pe tărîmul recunoștinței, povestindu-ne cu tîlcul lui bătrînesc și înțelept o istorie indiană sau arabă, unde era vorba de-o răsplată rău înțeleasă. Cînd a sfîrșit, a scos din buzunar piesa și ținînd-o pe palmă ne-a zis privindu-ne pe rînd în ochi : „*Vedeți ? și dumneavoastră tot așa : credeți, oare, că n-aș putea să am și eu ceea ce are toată lumea ?... Nu toate se capătă cu bani... și cu atît mai puțin învățătura !*".

Am rămas rușinați. Eu mai ales, care cred că înțelegeam mai bine sufletul bătrînului, eram așa de mîhnit de întîmplarea asta neroadă că n-am putut scoate nici un cuvînt de scuză. Mai tîrziu l-am luat aparte și l-am rugat să ne ierte. Am avut plăcerea să aud că părerea de rău ce se citea pe fața mea i-a șters impresia produsă de „generoasa noastră recunoștință".

. . . .

Au trecut mai mult zile.

„Hotărît, îmi ziceam, nu poate să fie vorba de un farsor" !... Dar nu puteam nici să-mi închipui o virtute clasică, un înțelept antic, umblînd în zdrențe și cărînd saci în portul Brăilei.

Și totuși, așa a fost !

Într-o după-amiază de pe la începutul lui iunie, mă întîlnii în port cu un om cunoscut de tot portul ca o ființă bizară : G. Z., zis „Bulanger", un om curios prin apucăturile sale și care ar merita el, singur, o descripție aparte. Muncitorii îl urau și făceau gol în jurul lui ; el îi disprețuia și umbla izolat. Sub cuvînt că ar fi voit să-i „organizeze", ei îmi spuneau că i-a „vîndut" și a luat bani pe „pielea" lor. La rîndu-i, Z. le spunea că dacă ar putea să le ia „pielea", ar lua-o bucuros și-ar da-o la cîini ! Porecla de „Bulanger", oamenii i-o dăduseră de pe vremea

cînd purta „barbișon" și se asemăna cu vestitul bărbat de stat francez. El cunoștea cel mai de-aproape pe moș Popa. Împreună întemeiase o crescătorie de porci de rasă și cine a cunoscut-o afirmă că nu se pomenea în Brăila „porci mai bine crescuți". Apoi, nu se știe din ce pricină, moș Popa l-a lăsat baltă și s-a retras.

După omul acesta straniu mă înnebunisem cu doi ani în urmă. Concepțiile lui despre lume, despre viață, și felul lui de trai, sunt un amestec de logic și absurd, de bun-simț și nerozie, atît de extravagant încît, cu puțină fantezie, ar umple cadrul celui mai frumos roman rus...

Deși l-am cunoscut de-aproape, nici pînă azi nu pot să mă pronunț asupra acestui tip de-o originalitate demnă de roman. Nebun la vorbă, sălbatic în expresii și vexator, în același ceas te apropii și te desparți, de sute de ori, de judecata lui. În fapte, azi îl găsești dezinteresat pînă la sacrificiu, mîine egoist pînă la murdărie. El le explică pe toate în felul vederilor lui, care nu-s lipsite de interes. Construcția-i puternică o datorește felului lui de trai. L-am văzut adesea în coliba-i dărăpănată din niște pîrloage de la marginea orașului. Mînca numai mușchi de vacă opărit în untdelemn fierbinte și bea vin negru. Alimentele le mesteca pînă la lichefiere. Dimineața și seara, mai ales iarna, își freca corpul cu o funie aspră, înmuiată în apă înghețată, dar cu atîta furie că sîngele țîșnea prin piele. Văzîndu-l, ai fi zis că ai face cu un nebun, dar frumoasa-i musculatură ar fi ispitit dalta unui sculptor. La încheietura brațului drept se vedea o cicatrice hidoasă : un mușchi întreg fusese smuls cu barbarie.

„Vezi asta, mă, stîrpitură ? *Eu* am fost chirurgul !... Înainte de-a cunoaște băile mele, în tinerețe, o muiere mi-a otrăvit sîngele cu sifilis și doctorii noștri, secăturile astea bune de spînzurat, au voit să-mi taie brațul... I-am trimes în mă-sa pă toți, am luat un bisturiu și, în fiecare zi cîte-o bucățică, am reușit să îndepărtez putregaiul și să-mi scap mîna ...Acuși, vrei să-ți arăt că pot să-ți dau un pumn cu dreapta ?"...

De-atunci a rămas adeptul „băilor" lui furibunde care, spune el, l-au vindecat de sifilis. S-a ținut luni întregi de capul meu să mă frec și eu ca el, dacă vreau să deviu Hercule. Făcuse chiar mulți adepți, cărora le dădea lecții

la băile „Diana", căci alături de așa-zisele lui „băi" de-acasă, lua regulat o „baie" de abur fierbinte în fiecare săptămînă. Aceste ședințe ofereau un spectacol unic în genul lor. Nu trebuie să tăgăduiesc că pînă la un punct eram și eu încredințat de eficacitatea acestui regim, și l-am practicat chiar un timp oarecare.

Porneam cu toții, o haită întreagă, duminica între 9—12 a.m. El trecea mai întîi pe la mecanic, căruia îi strecura cîțiva gologani de-o țuică, spunîndu-i poruncitor : „Să te văd !"... Acest „să te văd" însemna să ridice aburul la maximum. Apoi intram și ne dezbrăcam în sala comună pe un imens pat acoperit cu rogojini, unde stăteau lungiți după baie oameni înfășurați în cearceafuri. Cînd apăream în sala de aburi, auzeai pe oameni : „A venit nebunul !"... și-și luau tălpășița, isprăviți-neisprăviți !... El se ducea la robinet și cîteva minute în urmă nu mai puteai să respiri. Te frigea pielea de-ți venea să leșini. Și noi eram jos, pe cînd el — roșu ca un rac fiert și liniștit ca un sfinx — sta pe cea mai de sus treaptă, unde un altul ar fi înnebunit. Asta era „actul întîi". După vreun sfert de ceas de opăreală, el dădea semnalul „actului al doilea". Atunci luam funiile aspre și groase și începeam frecușul smintit al sărmanei epiderme. Întîi nu ne vedeam din cauza aburului des, dar el avea ochii în patru la ușă ca să n-o șteargă afară vreun ucenic. Cu funia în două, zăreai ca prin ceață oameni în toată firea făcînd mișcări desperate, ca și cum ar fi voind cu tot dinadinsul să se jupoaie. El ținea recordul și cît vedea pe vreunul că „trage chiulul programului", îi dădea o lecție de neuitat. Odată a căzut păcatul pe mine. Zărindu-mă că „numai mîngîi funia", m-a înhățat de păr, m-a imobilizat cu o mînă, lungit pe pardosea, și cu cealaltă mi-a tras un frecuș de m-a usturat pielea o săptămînă !...

Actul al treilea era scufundarea în bazinul cu apă rece, unde, în timpul iernii, înțepeneai de frig. Acolo trebuia să te rupi, să te zbați, să te frămînți, să-ți macerezi corpul. Vai de ucenicul „neconștiincios" ! Dacă punea mîna pe tine, îți înnegrea corpul. După asta, treceam la odihnă pe patul de cazarmă, unde, înfășurați în cearceafuri și rupți de oboseală, stăteam nemișcați și muți ca niște mumii egiptene. El își citea jurnalul.

Trebuie să știi că în toate aceste năzdrăvănii, în toate aceste exagerații, ca și în toate cuvintele lui, eu n-am reușit să deosebesc nenaturalul și prefăcutul de sinceritate și de convingere. El crede, nu se preface. Că poate fi absurd, asta-i altă socoteală...

Fusese mecanic la căile ferate pe vremea lui Duca. Într-o zi trenul se oprește în mijlocul cîmpului. „O pană !". Mecanicul își vede de reparație, necăjit, în jurul mașinii. Dar operația e lungă și printre călători trenul închide pe cucoana unui ministru, care, nerăbdătoare ca toate cucoanele, se dă jos din cupeu, împreună cu alți călători și se duce să dea „o gură" mecanicului. Dar iată că mecanicul are sînge franțuzesc, nu vrea să fie „ambetat". Nici una, nici două, el pune mîna pe un „vătrai" și-i trage una cucoanei guralive peste rochia-i de mătase !... Apoi pornește ca un Sombreker și în stația destinatoare „stopează" cu atîta bruschețe, încît dă pe toată lumea cu capul de pereți și sparge geamurile vagoanelor ! ...În urmă, se duce la „direcție", scoate șapca și spune : „Domnilor, eu nu vreau să am de-aface cu cucoane, cînd conduc trenul ! Poftim demisia și noapte bună !"...

Își făcea singur hainele și ghetele. Într-o zi, observ în tindă un mare cufăr nou-nouț, așa cum se vede prin tîrgurile noastre, înzorzonat cu toată garnitura de tinichele bălțate. Ocupa tot fundul odăii și era peste putință să-l fi introdus prin ușa strîmtă a intrării. Din toate părțile era cel puțin de două ori mai larg decît intrarea. Îmi frămîntam capul să ghicesc cum l-a vîrît în casă. El mă văzu : „Ce-ți bați capu' găgăuță ? ! L-am făcut pe loc, nu-i adus de-afară"...

Și ai fi jurat că-i adus din tîrg !

Iată cîteva trăsături ale omului asupra căruia nu găseai doi inși să se potrivească în păreri.

Vom avea prilejul să ne mai întîlnim cu el.

Deocamdată, îmi dădu mîna cu plăcere. Nu ne văzusem de mult. Mă întrebă.

— Ce mai faci ?

— Uite am venit să mai văd Brăila...

Vorbirăm de una, de alta, apoi îl întrebai :

— N-ai văzut cumva pe moș Popa ?

El holbă ochii la mine. Îl apucase și trebuia să mă țiu bine :

— Pă Popa ? ! ! !... *Tu* cauți pă Popa, *tu ? !...*

El apăsa pe „tu“ ca și cum ar fi fost o nelegiuire să caut *eu* pe bătrîn.

— Ei, da, *eu* caut pe moș Popa. Ce vezi de neobișnuit în asta ?

— Păi ăla-i un munte, mă, și tu ești un vierme lîngă el !

— Ei bine : „munții“ tolerează „viermii“ lîngă ei.

El se calmă nițel. Apoi mă întrebă cam peste umăr :

— Și ce-ai vrea de la el ? !

— Nimic. Aș vrea să-l cunosc. Se spune că-i un om interesant...

El rînji amenințător și mă îngînă, apăsînd pe fiecare silabă :

— Ai-vrea-să-l-cu-noști ! Om-in-te-re-sant !

Și se întoarse cu spatele. Apoi reveni :

— Poți tu să te uiți în soare ? mortăciune ! Mai bine ai face să te „*cunoști*“ pă tine !...

Hotărîi să-l iau cu binele.

— Nu, zău, nene Gheorghe, lasă gluma ! Dacă știi unde am putea găsi pe bătrîn, hai să-l căutăm...

El se îmbună. Îmi răspunse după o pauză, cam printre dinți și cu voce domoală :

— L-am văzut chiar azi-dimineață, dar cum nu ne prea vorbim *de cînd cu daravera cu porcii*, îl las în pace. Apoi ridică repede glasul : Că și ăla, cu toate că-i mai înțelept ca Dumnezeu...

Se opri, lăsînd vorba nesfîrșită, dar dădu din cap cu o sinceră părere de rău, ca și cum ar fi avut ceva de imputat bătrînului.

O pornirăm încetinel spre Violatos. Ne întîlnisem în fața debarcaderului de Galați. El mergea legănîndu-se, mișcînd brațele, departe de corp ca toți oamenii musculoși.

Tăceam amîndoi. El părea tare necăjit. Știam de la lucrători că despărțirea de moș Popa, sau mai bine-zis retragerea lui moș Popa din „crescătorie“, a adus ruina acesteia. Eu îi reamintisem acum acea „daraveră“ și el își stăpînea o ciudă veche.

— Il căutăm pe moş Popa ?, zisei, văzînd că mergem fără nici o ţintă.

— Ştiu eu ! ? îngînă el, ridicînd din umeri. Îţi spun că l-am văzut azi-dimineaţă.

Ne apropiam de băile plutitoare, în vecinătatea cărora cheiul era acoperit pe o mare întindere de bărci în reparaţie, îngrămădeală de grinzi, ancore ruginite şi lanţuri pescuite din fundul Dunării, precum şi tot soiul de unelte ale „Serviciului hidraulic". El se opri, vîrî mîinile în buzunarele pantalonilor şi aruncă o privire cercetătoare asupra acestei dezordini. Apoi, ca şi cum ar fi fost singur, mă lăsă în mijlocul drumului şi-ncepu să-şi croiască trecere printre lemnărie. Eu îl urmai. Bărci sparte, altele pe cale de-a fi drese, altele proaspăt vopsite, cîrme ieşite din uz, piese de vapoare, zăceau toate în neorînduială. Mergeam cu greu, sărind şi ocolind printre obstacole. În dosul unui cazan de remorcher părăsit, era o mică stivă de saci acoperită cu o ţoală, iar deasupra dormea un om cu faţa în sus, cu o mînă pe piept, iar cu alta pe ochi. Erau cinci ceasuri din seară şi soarele ardea înăbuşitor. Omul dormea cu căciulă pe cap, cu căciulă în toiul căldurii. Figura-i era congestionată, scăldată în sudoare. O barbă rară, fumurie şi cu totul neîngrijită îi încadra obrajii plini. Partea de sus a feţii nu se vedea deloc, fiind acoperită de braţ şi de căciula trasă pînă pe sprîncene. Purta haine groase de iarnă, de culoarea cafelei deschise, dar foarte vechi şi murdare. Ghete mari, scorojite şi rupte. Nici un nasture la îmbrăcăminte, nici chiar la prohapul pantalonilor. Prin haina desfăcută se vedea o cămaşă slinoasă de cioban, de asemeni fără nici un nasture, care lăsa la rîndu-i să se vadă tot pieptu-i pînă la stomac, un frumos piept arămiu, acoperit de păr încărunţit, şi rotund, mare, parcă ar fi fost umflat. El era, ca şi faţa, inundat de sudoare, care se scurgea printre firele de păr lipite pe piele. Respiraţia era rară, regulată şi liniştită. În întregime, omul era de talie mijlocie.

De-abia avui timpul să văd aceste amănunte, cînd smintitul de Zotinca răcni deodată ca un nebun :

— Părinte !...

Într-o clipă omul fu pe şezut, crăcănînd picioarele, îşi dădu cu palma în căciulă, s-o lase pe spate, şi privi bui-

macit la noi, făcînd mîna streaşină, ca să se apere de soarele ce-i năvălea în ochi.

Săritura asta nevoită, ca şi alte mişcări instinctive de mai tîrziu, m-au ajutat apoi să-i stabilesc adevăratul său temperament, acela pe care el şi-l ascundea cu îngrijire.

El se ridică domol pe picioare, plimbîndu-şi mîna pe faţă şi în sîn ca să împrăştie sudoarea, privi pe însoţitorul meu cu un fel de *„pe tine te ştiu“*, avu pentru mine un surîs binevoitor şi luă mîinile ce i se întindeau. Mîna lui alunecă într-a mea, aşa cum a fost totdeauna, chiar şi în urmă, ceea ce mă cam întristă. Ţinuta-i era curbată, cătînd mereu în jos.

Zotinca rînjea la el, eu priveam cuviincios, iar dînsul privea tulburat, cătînd cercetător la unul, la celălalt, şi apoi la palmele-i asudate. Ochii căprii, limpezi, cam rotunzi, plini de blîndeţe dar şi de neîncredere. Pe lîngă tîmple, şiroaie de apă se scurgeau pierzîndu-se în barba-i udă. El îşi luă căciula din cap, ca să-şi şteargă sudoarea şi atunci, privindu-mă o clipă ţintă în ochi, am văzut în faţă-mi cea mai rară figură din cîte mi-a fost dat să întîlnesc în călătoriile mele. Un cap mare, rotund, pleşuv, cu frunte înaltă, largă şi tîmple bombate, dar care, completat cu restul figurii, închega tot ce mintea mea a întruchipat de mai senin, mai înţelept şi mai resemnat, din lecturile vechilor virtuţi ale Greciei şi Romei antice.

Nu descriu o fiinţă închipuită. Ea trăieşte — doresc să cred şi astăzi — cară saci în portul Brăilei, bea ceai, spune poveşti şi este prietenul meu.

Zotinca rupse tăcerea cu o năzdrăvănie, strigînd într-un gest teatral :

— Diogene !... Îţi prezint un căţel !...

Şi mă arătă cu mîna.

Moş Popa, căruia îi fusesem arătat de muncitori, ştia cine sunt.

El izbucni într-un rîs reţinut, scurt şi mă privi ca şi cum ar fi voit să spună : „Vezi cît e de nebun ?“

Îmi scosei pălăria, cu cel mai sincer respect ce-am avut vreodată în faţa unui om, îi strînsei mîna din nou cu căldură şi-mi spusei numele.

Bătrînul răspunse cu stîngăcie.

— Mie îmi spun *moş Popa*...

Dar Zotinca sări repede :

— Popa, popa... Te murdăresc ! Te murdăresc nemernicii ăia cu porecla asta !

Ieșisem pe drum și ne îndreptam spre ceainărie. Bătrînul mergea cam încovoiat, între noi doi, privea în jos și părea că nu dă nici o luare aminte la cuvintele lui Zotinca. Căciula-i roșcată era veche, ruptă și cusută pe alocurea cu ață neagră ce se descosea. Umerii hainei erau cu totul roși de sacii purtați în spate.

Noi tăceam, dar Zotinca îi trăgea asupra popilor, răcnind ca de obicei.

— Tîlhari !... Bandiți !... Popii nu mai sunt popi, sunt niște hiene !...

Și așa mai departe.

După ce osteni și se opri, moș Popa avu un surîs de amărăciune, privi drept înaintea lui, apoi în pămînt și, făcînd o mișcare de nedumerire, zise :

— Păi... vedeți, nu e vina lor, ci a oamenilor, căci nu *preotul* s-a făcut bandit, ci *banditul* a îmbrăcat haina preotului ; el n-a fost niciodată *preot !*

Bătrînul tăcu și nu privi pe nimeni. Părea că și-a vorbit lui însuși. Cuvîntul îi era domol, dar plin de încredințare.

Merserăm așa, spre debarcader, tăcînd cu toții. Chiar și Zotinca tăcea

Deodată eu văzui venind de departe, cu mersul lui semeț și cam fudul, pe Samoil Petrov. Era un vechi prieten al meu, sobar-zidar de meserie, dar care picta cu mult talent. Fire veselă, flecăreață, cam pedantă în vorbă și apucături, Petrov nu era mai puțin un bun amic. Se interesa de arte și litere cu destulă bunăvoință, dar nu cu toată pasiunea temperamentului său de adevărat artist. Femeile și pălăvreala de trotuar îi furau multă vreme prețioasă. Nu era boem. Calcula banul și se temea de lipsa-i, deși plătea cu ușurință la un chef. Din cauza asta, nici n-am reușit să-l scot din țară și să-l duc la Paris, unde talentul lui ar fi avut totul de cîștigat. Așa fiind, creațiile sale erau incoerente, fără înclinare originală, după cum îi era și caracterul. Totuși, printre pînzele lui se găseau cîteva care îndreptățeau multe speranțe, mai ales ca pe-

isagist. Îi plăcea să cochetcze, afecta — și dacă într-o companie se afla o femeie frumoasă, își pierdea capul.

Era rus de origină sau, mai bine-zis, lipovean. Cultiva și unele sporturi, mai ales înotul. Înalt, voinic, dar zvelt și bine făcut ca ținută, el purta cu mîndrie un cap destul de cunoscut în oraș, cu barba-i mică, neagră și creață, cu păru-i castaniu buclat și ochii vioi. Acest cap se învîrtea ca un șurub. Avea norocul să-i stea bine tot ce îmbrăca.

Cîntărind astăzi părțile-i bune ca și păcatele, și cu toate că ne-am certat adesea, găsesc totuși că Petrov rămîne un bun prieten, căci nici unul dintre noi nu e mai breaz !... Deși avea mai multe cunoștințe ca mine în oraș, nici el n-avea *prieteni* și amîndoi doream aproape deopotrivă să cunoaștem pe moș Popa. Năzbîtiile lui Zotinca le-a practicat și el o vreme. Ba chiar devenise favoritul „maestrului", prin conștiinciozitatea cu care își rupea pielea și se opărea la baie. Înainte de-a cunoaște pe „maestru", fusese un ardent discipol al lui Kuhne : băi reci de șezut, cu ușoare fricțiuni pe stomac și strict vegetarianism. Timp de cîțiva ani, nimeni nu l-a putut face să guste o bucățică de carne ori vreo altă băutură decît apa. Se îndopa cu fasole și explica la toată lumea că regimul lui Kuhne va fi salvarea omenirii, regenerarea ei, panaceu universal. Dar iată că vine Zotinca și-i răstoarnă teoriile, își bate joc de Kuhne și de fasolea lui. El arată construcția-i atletică, bate cu pumnul în masă și se dă gata să dărîme un zid. Bietul băiat se zăpăcește și nu mai știe ce să creadă. Într-o seară, privindu-ne cu apă sub limbă, cum ne îndopăm cu fleici mustoase, stropite cu vin negru, întoarce spatele lui Kuhne, tăbară ca un lup pe fleici și suge ca un Bachus.

Nerozia asta era gata să-l coste viața ! Noroc că „maestrul" a intervenit la timp cu frînghia udă, i-a tras o frecătură și l-a pus pe picioare !...

: : : : : : : : : : : : : : : :

Petrov avea o mimică foarte expresivă. Văzîndu-ne de departe, el era sigur că cel din mijloc e moș Popa, totuși, cînd fu aproape de noi, făcu o strîmbătură întrebătoare, la care răspunsei afirmativ din cap, de-abia ținîndu-mi rîsul.

El scoase „panamaua“ și dădu mîna ceremonios
Zotinca îl prezintă lui moș Popa :

— Altă secătură !...

Bătrînul zîmbi iarăși cu bunătate, vădit încurcat de felul acestor recomandații.

Dar Petrov, jignit, își trase repede limba din buzunar :

— Ei, prietene Gheorghe, știi că te cam întreci cu gluma ! La d-ta toată lumea-i secătură !...

Zotinca sări și mai apăsat :

— Daaa !... domnule !... daaa !... Se-că-tu-ră !... Și încă ce secătură !... Pleavă ! Gunoi !... Muieri !... Nimic mai mult decît muieri !...

— Ei bine, d-ta ești cu steaua în frunte !... replică Petrov. De ce trăiești, dar, printre oameni, dacă ești așa de grozav ?

— Eu ?... eu ?... De ce trăiesc printre oameni ?... Dar eu sunt vultur, domnule, vultur !... Eu nici nu vă văd !... Nici n-am nevoie de tovărășia voastră !... Voi sunteți stîrpituri la picioarele mele !... Mortăciuni ! Copoi cu nasu-n fuste !... Viermi care se zbat în putregaiuri... Voi sunteți viermii și, tot voi, putregaiul... Și nici nu puteți fi decît ori una, ori cealaltă !...

Moș Popa îi puse ușor mîna pe umăr și-l opri. Era singurul om care putea să-l oprească, odată pornit. Apoi, căutînd spre Petrov, care era la dreapta mea, zise cu un fel de mustrare timidă :

— De ce vă faceți sînge rău de părerea oamenilor asupra dumneavoastră ?

— Nu-mi fac sînge rău, răspunse cu sinceritate Petrov, vădit supărat pe năbădăiosul Zotinca ; dar nu pot nici să mă las a fi așa de călcat în picioare. E o chestie de demnitate !...

Bătrînul se gîndi, privind în pămînt și deschise brațele într-un gest de nedumerire, așa cum am văzut în urmă că făcea regulat, de cîte ori trebuia să replice, ceea ce făcea rar, de obicei mulțumindu-se cu o întrebare sau cu un răspuns. El nu susținea o convorbire contradictorie decît rareori și numai cu oameni care îi păreau de bună-credință. Chiar și pe aceștia nu căuta niciodată să-i convingă, oricît ar fi știut că are dreptate.

El vorbi din nou pentru Petrov, fără să-l privească decît din timp în timp :

— Bine. *E o chestie de demnitate,* spui d-ta. Dar poţi să încredinţezi pe oameni că părerea lor e greşită ? Poţi să-i faci să creadă că nu eşti cum spun ei, ci cum spui d-ta ?

Şi tăcu, atent la răspuns.

— Nu, îngînă Petrov ; uneori nu poţi să-i încredinţezi.

— Aproape *totdeauna* nu poţi să-i încredinţezi !... Şi în cazul acesta, înseamnă că mai avem *demnitate ?*

Petrov păru surprins. Se gîndea.

Moş Popa reluă, cu un fel de satisfacţie :

— Ar fi trist dacă *demnitatea* unui om s-ar spulbera aşa de uşor !...

El îşi ciugulea barba încîlcită, călcînd rar, gînditor. Faţa-i pierduse surîsul. Părea pătruns de ceea ce gîndeşte.

Reveni, întors jumătate spre noi :

— V-a oprit vreodată cineva să vă spună : „Domnule, d-ta eşti un om de treabă, eu sunt un ticălos ?"... Ori : „Nu *eu* am dreptate, ci *d-ta* ai dreptate ? !"

El tăcu iarăşi. Nimeni nu luă cuvîntul.

După o mică pauză, vorbi din nou, cu voce slabă, ca pentru el :

— Mai toţi oamenii simt plăcere ca să ne înjosească... Poate e singura plăcere ce şi-o poate îngădui fiecare, căci e calea cea mai uşoară de-a se ridica... Supărîndu-ne, noi nu facem decît să le mărim această plăcere...

Bătrînul însoţea cuvintele de mişcări foarte potrivite cu cele ce spunea. Vocea-i era tremurătoare, dar nuanţată şi, cu toate că făcea unele sforţări ca să găsească cuvîntul voit, cu toate că lăsa uneori lungi spaţiuri între legături, reuşea totdeauna să reţie luarea-aminte şi să se facă înţeles. După ce l-am cunoscut mai bine, am văzut că i se întîmpla rar să vorbească cu gravitate.

Zotinca simţi asprimea judecăţii lui moş Popa şi căută să devie serios. El nu se arăta niciodată rănit, căci era obişnuit să i se răspundă cu înjurături la înjurăturile lui. Totuşi, simplele cuvinte ale fostului său tovarăş se vedea bine că-l lovise la inimă. El încercă să se lămurească, dar tot în felul lui prăpăstios, deşi pe un ton mai potrivit :

— Popo, popo !... *Tu* faci prea mare caz de derbedeii ăștia !... În locul *tău*, eu nici nu le-aș întinde mîna, căci *ei* sunt vina relelor de cari suferi și *tu* și eu...

— Eu nu sufăr de nimic, îl întrerupse bătrînul cu hotărîre.

— Nemernicii ăştia ţin în lanţurile lor toată lumea. Eu am voit să-i liberez şi ei m-au făcut să înfund puşcăria !

Petrov interveni :

— Și cum vrei să ne liberezi ? Insultîndu-ne ? Făcîndu-ne albie de porci ?

— Albie de porci ! ? răcni Zotinca. Dar albia de porci e prea curată, domnule, pentru mutra voastră, prea curată, înțelegi ? Porcul ? !... Nevrednicule, porcul e un animal *nobil* și cea mai mare injurie e să-l compari cu un om ca tine ! Dacă tu ai putea să dai a mia parte din foloasele ce le dă porcul, n-ai fi astăzi robul nimănui, ai fi om liber !

— Bine, răspunse Petrov cu vioiciune ; intențiile d-tale sunt frumoase, dar, în loc să ne batjocorești, de ce nu cauți să ne convingi ?

Zotinca sări ca fript :

— Să vă „conving" ? ! „Mînca-v-ar cîinii, dar n-am încercat să vă „conving" și m-ați trimis la răcoare ? !... V-aș „convinge" eu cu un ciocan, ca să vă sară creierii din cap !

Era o istorie cu disperarea lui „nenea Gheorghe". Cu vreo douăzeci de ani în urmă, cînd nu se pomenea de sindicate, el se pusese în fruntea unei mișcări muncitorești locale și încercase să răstoarne cîțiva satrapi. Nefiind bine organizați, nici solidari, greviștii au fost înlocuiți și mișcarea „a avortat", iar „instigatorul" a plătit „oalele sparte". Chiar pentru lucrători, condițiunile de muncă au devenit în urmă și mai grele. După ce a ieșit din închisoare, „liberatorul" s-a schimbat în „gîde".

Asta era versiunea lui.

Muncitorii însă spuneau că închisoarea el n-a făcut-o din cauza lor, ci din motive mai puțin lăudabile ; iar după ce a ieșit „de la răcoare", le-a luat „pielea".

Adevărul curat nu l-am putut afla, și cred că amîndouă părțile aveau ceva dreptate ; dar faptul netăgăduit

e că de la întîmplarea aceea, „Bulanger“ era văzut ca un... „dușman al poporului“ și huiduit ca un cîine de șapte hotare. Boicotat de la muncă, ani de-a rîndul, omul acesta trebuie să fi suferit mult în izolarea-i, și această suferință i-a zdruncinat firea.

Vom vedea mai departe că în spasmurile sale nu era numai nebunie și că acolo unde mai putea pătrunde un ochi omenesc se mai găsea încă un dram de omenie.

Pe vremea cînd eram secretar al sindicatului din port, el s-a luptat din răsputeri să-mi impuie vederile și sistemul de organizare, care era un fel de cooperativism nebulos, încîlcit și impracticabil și pe care nu puteam să-l adopt, cu de la mine puteri, căci eu aparțineam unei școli, unui sistem și aveam un „centru“ care-mi comanda, dar de care el își bătea joc. Totuși, cu toată confuziunea teoriilor lui și ura muncitorilor, care mă somau să mă despart de „Bulanger“, eu am putut să deosebesc limpede că un fond cinstit se afla la baza sistemului sau utopic; el voia să suprime orice „*salariat al salariaților*“ sau să-l reducă cu nouăzeci la sută, la strictul necesar. El ura cu înverșunare sindicalismul german, numai din cauza „*pletorei de funcționari, această lepră democratică, trîntori cu cocardă roșie !*“

Eu nu puteam să nu stimez pe omul care nutrea un sistem de dezrobire mai ideal decît al meu, oricît ar fi fost de utopic, ceea ce încă rămîne de văzut. Într-o „anchetă muncitorească“ asupra sistemului de exploatare în port, care s-a publicat într-o serie de articole în *Dimineața*, el a pierdut cu mine nopți întregi ca să-mi dea cifre și să mă facă să pricep funcțiunile complicate ale mașinii muncitorești în port.

Aceste articole, făcînd cunoscut țării cruzimea exploatării în port și dreptatea exploataților, au stîrnit indignare chiar în cercurile de sus și, cînd am dat lovitura de grație „vătafilor“, toată lumea ne-a susținut. Dacă Zotinca n-ar fi făcut decît atît, și tot merita admirația mea și poate chiar și recunoștința lucrătorilor.

Uităm binele cu prea multă ușurință și adesea nici nu-l cunoaștem.

. . . .

II

Seara primei întîlniri cu moș Popa am încheiat-o cu un mic chef.

— Unde mergem ?

— La ceainărie.

— Dă-o dracului de „apă fiartă“, zise Petrov ; haideți să-l cinstim pe... Epicur ! Ce zici, moș Popa ?

Moș Popa se roși ca un copil. El surîse cu bunătatea-i obișnuită și răspunse :

— Epicur... Nu credeți c-o să-mi stea rău mie la masa lui Epicur ?...

— Deloc ! adogă Petrov ; după ce ne-om ospăta, o să devenim... stoici !

— Atunci merg ! se grăbi să aprobe bătrînul, cu o convingere hazlie.

— Dar unde ? întrebă cineva.

— La „Armeanu“, ori la „Spirachi“...

— „Spirachi“ a isprăvit vinul bun ! anunță Zotinca, tare în materie.

Pornirăm cu toții spre „Armeanu“. Cînd furăm în „odăița“ de altădată, unde nu era decît o singură masă „rezervată intimilor“, Zotinca bătu cu pumnul într-însa, zbierînd :

— Aici, la masa asta, m-am căznit săptămîni întregi să fac dintr-ăsta un om ! Și mă arătă pe mine. De-aici am vrut să pornească liberarea completă a oilor, care mă mînjesc zilnic cu balele lor ! Apoi, privindu-mă cu o franșă dușmănie, ca și cum ar fi voit să mă țintuiască de perete continuă : Dar... ce să-ți bați capul ! Ciobanul era mulțumit că poate să le tundă și să le mulgă în voie !... Viermele de-abia dăduse de gustul cașcavalului democratic !

Petrov rîdea să se strîmbe. Moș Popa avea obișnuitu-i surîs, surîsul expresiv al omului intimidat de o năzbîtie, de-o vorbă prea dezvelită. El știa, ca și Petrov, ca și mine, că „așa-i Zotinca“, nu trebuia să-ți faci „sînge rău“. El era cu toată lumea la fel, cînd discuta „chestiuni de principii“ — cu toată lumea... afară de moș Popa.

El ne văzu pe toți rîzînd și se înfurie :

— Ce rîdeţi, domnilor, ce rîdeţi ? !... Da !... E aşa cum spun eu : tîlharul intrase pînă la urechi în caşcaval !... Nerozii îl ascultau şi el tundea, mulgea în voie !

Eu intervenii :

— Spune drept, nene Gheorghe, crezi cu adevărat că am furat pe muncitori ?...

Întrebarea asta trimeasă direct conştiinţei aceluia pe care toată lumea îl numea „nebun", îl trînti într-o vădită încurcătură, atît e de adevărat că nu trebuie să te îndoieşti nici chiar de conştiinţa unui nebun.

El se îmbună... şi era tare drăguţ cînd revenea, rareori, asupra năzdrăvăniilor ce debita ! Se apropie de mine şi, zgîlţîindu-mă de haină, îmi strigă mai puţin intempestiv :

— Nu... mă... derbedeule !... Haimana !... nu zic chiar aşa... El roti ochii pe plafon. Părea tare încurcat. Cei de faţă, mai ales, Petrov, se stricau de rîs. Urmă : Nu zic chiar aşa... că ai „furat". Dar *tu*, mă, tu îi aveai în mînă, te ascultau şi dacă ai fi voit să adoptezi „comunismul" meu, astăzi eram toţi departe ! Dar tu ai tolerat tîlhăria „Centrului", a nemernicilor ălora care dă la o parte viermii graşi ca să intre ei flămînzi, să tăbare ei pe putregai !... În loc să fii omul „de fier", cum voiam eu, „aghiotantul" meu şi să dăm o pildă de cinste şi de putere, tu ai dat cu piciorul ca vaca cu lapte şi ai „spălat putina" la dracu să te ia !... Iată ce nu pot să-ţi iert !...

Furăm serviţi : pîrjoale de porc frecate cu ardei verde şi vin negru. Era chiar timpul cinei. Masă de lemn, vopsită roşu, aşa cum se văd prin cîrciumile noastre de mahala, aşezată într-un colţ al odăiţei. Pe moş Popa îl pusesem în fund, la un capăt al mesei. La dreapta lui, eu, la stînga, Zotinca, în faţă Petrov.

Mirosul plăcut al minunatei cărni fripte ne gîdilă la toţi nările şi opri pălăvreala. Zotinca strigă, holbînd ochii la moş Popa :

— Binecuvîntează, părinte !...

Moş Popa, care sta pe bancă lipit de perete cu căpăţîna lui de sfînt, se roşi ca racul de această nouă trăsnaie.

— Ei, hai să fie „binecuvîntat", zise el, în numele Tatălui, şi al Fiului şi-al Sfîntului Duh... luaţi repede că se răceşte !

Şi fălcile se porniră.

Moş Popa nu era un „ascet“, aşa cum ar fi uşor unui scriitor să-l fabrice, mai ales că ființa asta închisă şi descurajată se preta de minune la o astfel de „creaţie literară“. Dar el nu era aşa şi eu nu vreu să-l schimb. Bătrînul ştia să pună preţ pe tot ce era „valoare“ în viaţă. El mînca şi bea tot ce ştia că e bun, nevătămător sănătăţii, dar cu o cumpătare de care noi nu suntem în stare. Nu avea nici un fel de regim, se conducea după cum îşi simţea corpul, al cărui cel mai bun doctor era el însuşi. Deşi avea respect de tot ce era „ştiinţă“ în cunoştinţele omeneşti, el nu era de părere că alcoolul, chiar sub forma lui cea mai concentrată, e *totdeauna* o „otravă“ pentru corp.

Avea reputaţia de „expert“ în cunoaşterea băuturilor, deşi nu era „băutor“. Zotinca îi ceru pe dată să-şi dea „verdictul“ :

— Ei, popo, acum să ne „grăduieşti“ vinul şi să ne spui dacă e cu adevărat „sîngele lui Christos“ !

Moş Popa însă nu se juca niciodată cu cuvintele. El răspunse repede :

— Eu am să vă spun *numai* dacă e *vin* şi dacă e *bun*. „Sîngele lui Christos“ însă, nu e nici într-un caz...

— Dar aşa spune Evanghelia...

— Ei... Evanghelia !... Cîte nu „spune“ Evanghelia într-un fel şi noi le înţelegem de-a-ndoaselea !

Bătrînul însoţi cuvintele cu o clătinare a capului, ce exprima atîta părere de rău, că eu fui surprins de sensul adînc ce el dădea gîndirii sale. Avea faţa unui sfîntu Petru, dar vie, impunătoare.

El gustă apoi din pahar, plimbă vinul prin gură şi, după o mică pauză, ne zise :

— *E vin* şi nu e rău.

— Adică e „vin bun“, completă Petrov.

— Am putea spune şi aşa...

Petrov păru intrigat :

— De ce, moş Popa, zici : „*E vin* şi nu e rău“, dacă e *vin bun* ?

Bătrînul surîse :

— Am zis aşa, fiindcă am avut norocul mai întîi să dăm peste *vin*, ceea ce nu se întîmplă-ntotdeauna, căci

nu tot ce iese din butoaie e *vin*; și-apoi am mai avut iarăși norocul să nu fie *rău*, adică stricat, ceea ce se-ntîmplă destul de des. Acum, că aș fi putut să-l numesc *bun*, după ce am văzut că e *vin*, asta știu și eu. Dar atunci cum o să numim pe altul *mai bun*, sau *mult mai bun*, sau *foarte bun*? Vă plac dumneavoastră superlativele?...

Schimbai o privire cu Petrov. El luase o mină uimită, așa de caraghioasă, că-mi veni să pufnesc în rîs. Părea că spune: „Ei băiete, ni s-a înfundat cu unchiașul!"

Zotincă sări să-și ia partea.

— Păi ce crezi tu, Popo? Aștia sunt niște bășici de săpun umplute cu vînt!

Dar Petrov îl pedepsi repede:

— Las-o moartă, nene Gheorghe! Știi vorba aia: *Rîde dracu de porumbe negre și pe el nu se vede!*

De astă dată, moș Popa rîse din toată inima, căci cînd era vorba de cuvinte umflate, apoi nimeni nu le umfla mai tare ca Zotinca.

— Dumitale nu-ți plac superlativele? întrebă Petrov.

— Nu... Eu nu le întrebuințez decît cînd e neapărată nevoie, de pildă cînd trebuie să fac o comparație. Numai în literatură se caută cuvintele tari, fiindcă scriitorii sunt ca și bețivii: nemaisimțind gustul țuicii, aleargă după spirt!

Petrov părea nemulțumit că bătrînul nu ia cuvîntul ca să vorbească mai mult, să dizerteze și căuta să-l tragă de limbă:

— Așadar, dumneata crezi că totul s-a falsificat astăzi? Totul a decăzut?

Dar nenea Gheorghe, care se sucea pe scaun, parcă ar fi șezut pe cărbuni, nerăbdător că nu-i vine rîndul la vorbă, o luă înainte:

— Decăzut!... Da, domnule, decăzut!... Și *voi* sunteți căzăturile!... Superficiali!... Mîzgălitori de pînză ca tine și zgîrie hîrtie ca ăsta!... Pierde-vară, nimic decît pierde-vară!... Și voi numiți scofala voastră „artă"! Artă?!... *Arta* e, domnule, să știi să ridici sacul fără să te ostenești, să știi să mănînci fără să te îmbolnăvești și să bei fără să te îmbeți!... Asta-i artă!... Adevărata „artă pentru artă"!... Eu îți iau o bucată de fier și o fac să devie unealtă trebuincioasă omului, un topor, de pildă; ori lemne din pădure pe care le cioplesc și le schimb într-un car!... Arta voas-

tră nu-i nimic alt decît goană după trîndăvie, produs al fumurilor din capetele voastre seci, deșertăciune !... Arta a domnit numai pe vremea cînd omul lăsa coarnele plugului ca să gonească pe tîlhari și revenea să le apuce din nou : Coriolan !... ăla a fost un artist !... Ăla a fost și un general. Astăzi generalii umblă cu mănuși albe, se pudrează ca muierile, pun corset și fac strategie prin baluri ! Pe ăștia voi i-ați ales stăpîni, i-ați cocoțat în capul vostru și le-ați dat puteri să vă poruncească, să vă ducă la abator !... Iar cînd vin să vă vorbească, alergați ca nebunii, căscați gura, vă rupeți palmele și-i purtați pe umeri !... Pe urmă, vă plîngeți că vă usturǎ gîrbaciul lor și ați vrea să-i dați jos ca să vă urcați voi, să coborîți păduchele sătul ca să puneți în ceafă altul flămînd, lihnit !...

Dar eu, eu domnule, dacă aș fi în locul lor, v-aș întinde pe roată, v-aș bate la tălpi ca pe vremea falangei, ca să vă săturați de stăpîni odată pentru totdeauna !...

Zotinca luase foc. Moș Popa părea că nu dă nici o atenție la cuvintele lui. Petrov căuta să-l oprească, dînd cuvîntul lui moș Popa :

— Bine, nene Gheorghe... Bine... Așa-i, poate că ai dreptate ; dar eu aș vrea să cunosc părerea lui moș Popa. Și adresîndu-se bătrînului :

— Dumneta ce crezi, moș Popa ?... Vezi lucrurile așa de în negru ca nenea Gheorghe ? Spune-ne mai întîi ce crezi despre artă.

Bătrînul păru strîns cu ușa.

— Păi, ce să crez ? Crez și eu ca dumneavoastră : arta-i după cum o înțelegi. Iată, de pildă, cînd eram băietan, am cunoscut un copil care umbla după oi și cînta din fluier. Într-o zi, s-a îmbolnăvit scripcarul satului și n-avea cine să cînte la horă. Era duminică. Fetele, ca fetele — și flăcăii, ca flăcăii : săreau ca pe tăciuni. Au trimis să-l caute și l-au găsit afară din sat, pe o muche de deal, singur, își încerca un fluier nou făcut de el. L-au adus la horă și băiețașul a cîntat, dar a cîntat așa de bine că pînă seara se strînsese împrejurul horei toată vecinătatea... Ei bine... copilul acela era un artist...

Și povestitorul puse capul în pămînt, privind un punct pe masă, în fața lui ; un zîmbet șiret ce-i flutura pe obraz părea să spuie că povestea nu s-a sfîrșit.

— Atîta tot, moş Popa ? întrebă Petrov.

— Atît.

— Şi nu mai înţelegi arta altfel ?

— Ba o mai înţeleg şi altfel. Iată : am mai cunoscut un bătrîn, care creştea porci. El îi creştea, însă, cu atîta *ştiinţă* că porcii lui nu se îmbolnăveau niciodată şi erau totdeauna frumoşi. Eu mi-am zis că şi bătrînul acela trebuie să fie un artist... Afară de aceştia doi, nu mai cunosc alţi artişti...

Petrov se arătă descurajat. I se părea că e luat în bătaie de joc :

— Bine, moş Popa, dar artele au luat azi alt avînt, o altă dezvoltare ; ele sunt mai rafinate, mai grele de înţeles.

Bătrînul izbucni într-un rîs sănătos :

— Dumneata crezi că ce e „rafinat" şi „greu de înţeles" e artă ? Dimpotrivă : arta e simplă şi uşor de înţeles !

Zotinca interveni, răcnind la Petrov :

— Daaa !... domnule, daaa... ! Arta nu-i ce crezi tu !... Arta nu-i muierile cu dosu' gol de pe pînzele tale !

Moş Popa se roşi ca o fată mare :

— Ei... acuma o dădurăţi de-a dreptul !

Rîserăm toţi cu poftă.

(Manuscris neterminat)